

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kentsel Gıda Planlaması ve Politikaları: İstanbul Gıda Strateji Belgesi'ne Yönelik Bir Değerlendirme

Urban Food Planning and Policies: An Evaluation of the İstanbul Food Strategy Document

iD Cansu İlhan, iD Ebru Kerimoğlu

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZ

Son yıllarda yükselen nüfus, artan kentleşme, çevresel tahribat, şiddetlenen iklim krizi, gıda güvencesizliği ve halk sağlığına ilişkin endişeler gibi çeşitli nedenlerle kentler gıda sistemlerini daha sürdürülebilir ve adil hale getirmek ve barındırdığı nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak üzere ürettiği çeşitli politikalar itibarıyla gıda meselesinin önemli bir aktörü haline gelmiştir. “Yeni gıda denklemi” olarak da anılan kentlerin artan rolü, bugün dünyanın pek çok kentinde yerel yönetimleri gıda meselesine ilişkin bütüncül politikalar hazırlamaya itmektedir. Kentsel gıda stratejileri olarak da tanımlanan bu politikalar seti, artık kentlerin halk sağlığını iyileştirmek, sosyal adaleti sağlamak, çevresel sürdürülebilirliği desteklemek üzere gıda politikaları oluşturma çabası olarak tanımlanmaktadır. Kentsel gıda stratejilerinin oluşturulmasında bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi, gıda zincirinin tümüne odaklanması ve müdahale edebilmesi ve gıda sisteminin neden olduğu çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ilgilenmesi nedeniyle önemlidir. Gıda sisteminin yatay ve dikey boyutlarını içerisine alan bütüncül bir yaklaşım ile geliştirilen İstanbul Gıda Strateji Belgesi (İGSB), Türkiye’de ilk kez yerel yönetim tarafından bütüncül şekilde hazırlanmış kentsel gıda strateji belgesi olması sebebiyle önem arz etmektedir. Bu çalışma İGSB’ye yönelik bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma iki aşamalı olarak kurgulanmıştır. Öncelikle literatürde tanımlanmış olan gıda sistemlerinin yatay ve dikey bileşenleri üzerinden İGSB’nin bütüncül yapısı değerlendirilmiş ve söz konusu başlıklar altında eksiklikler ve öneriler ortaya konulmuştur. İkinci olarak ise, gıda politikalarının çok boyutlu, çok katmanlı, çok aktörlü ve çok sektörlü yapısı ve farklı türden

ABSTRACT

In recent years, cities have become essential actors in food systems due to various reasons such as increasing population, urbanization, environmental destruction, exacerbating climate crisis, food insecurity, and public health concerns and the various policies they produce to meet the food needs of the population they host. The increasing role of cities, also called the “new food equation”, pushes local governments to prepare holistic policies regarding the food issue in many world cities. This set of policies, also defined as urban food strategies, is now defined as an effort to create food policies to improve cities' public health, ensure social justice, and support environmental sustainability. The development of a comprehensive approach to the creation of these strategies is important because of its ability to focus not only on production or consumption but also on the entire food chain and its ability to intervene and address the environmental, economic, and social dimensions of the food system. The İstanbul Food Strategy Document (IFSD), developed through a comprehensive approach that encompasses both the horizontal and vertical dimensions of the food system, is the first urban food strategy document prepared holistically by a local government in Turkey. This study aims to evaluate the İstanbul Food Strategy Document (IFSD). The study is designed in two stages. Firstly, the holistic structure of the IGSB is evaluated through the horizontal and vertical components of food systems defined in the literature, and deficiencies and recommendations are identified under these headings. Secondly, owing to the multidimensional, multilayered, multi-actor, and multi-sectoral structure of food policies and the inclusion of

Geliş tarihi: 15.11.2022 Revizyon tarihi: 01.06.2023
Kabul tarihi: 08.06.2023 Online yayımlanma tarihi: 22.06.2023
İletişim: Cansu İlhan
e-posta: cansu.ilhan@gmail.com

 TMMOB
Şehir Plancıları Odası

paydaşları içerisinde alması nedeniyle belgenin oluşturulma süreci değerlendirilmiştir. Belgenin hazırlık sürecinde yer alan İstanbul Planlama Ajansı, Tarım ve Gıda Politikaları uzmanları ile yapılan mülakatlardan elde edilen bulgular ışığında belgenin oluşturulma süreci değerlendirilmiş ve öneriler ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: İstanbul; İstanbul Gıda Strateji Belgesi; kentsel gıda planlaması; kentsel politika.

1. Giriş

Uzun yıllar boyunca gıda konusu büyük ölçekli, ulusal ve küresel politikaların şekillendirdiği bir alan olarak görülse de, son yıllarda gıdanın kentsel bir mesele haline gelmesinde (Dahlberg, 1994; Pothukuchi & Kaufman, 1999; 2000; Mouget, 2000; Rocha, 2001; Wekerle, 2004; Sonnino 2009; Morgan 2015; Ilieva 2016, Cohen, 2021) gibi akademik çalışmalar ve ICLEI Seul Deklarasyonu (2015), Milano Kentsel Gıda Politikası Paketi (2015), Yeni Kentsel Gündem (BM, Quito, 2016), Birleşmiş Milletler Gıda Zirvesi (2022) gibi uluslararası deklarasyonlar ve toplantılar etkili olmuştur. Ek olarak kentleşmenin neden olduğu baskılar nedeniyle yerel yönetimlerin gıda sistemi ile ilişkili sorunlara yanıt aradığı ve cevaplar tasarladığı bir alan haline gelmiştir (Mansfield & Mendes, 2013). Gıda sistemlerinde kentlerin ve yerel yönetimlerin rollerinin ve sorumluluklarının olduğu kabul görmüş ve konu bir kent gündemi meselesi haline gelmiştir. Uzun yıllar boyunca kentlerde gıdaya ilişkin meseleler ulaşım, barınma, istihdam, çevre gibi diğer başlıklar kadar baskın bir görünürlüğe sahip olamamışlardır. Kentlerde gıda meselesinin göz ardı edilmesinin arkasında çeşitli nedenler yatmaktadır. Bu durumun en önemli sebeplerinden bir tanesi kır ve kentin, gıda üreticisi ve gıda tüketicisi olarak keskin sınırlarla ayrılmasına yönelik algıdır. Kentler bu noktada gıdanın tüketildiği alanlar olarak görülmektedir (Dahlberg, 1992) fakat kentlerin barındırdığı faaliyetler itibarıyla gıda sistemini şekillendirmedeki rolleri düşünüldüğünde toplum sağlığı ve refahına önemli katkılarda bulunmaktadır. Pothukuchi ve Kaufman'a (1999) göre gıda meselesi; yerel ekonomi, çevre, halk sağlığı ve yaşam kalitesi gibi konularla ilişkili olarak kentsel yaşamın önemli bir parçasıdır ve odaklarına kentsel yaşam kalitesini iyileştirmeyi alan plancılar gıda meselesini gündemlerine almalıdırlar. Gıda, üretimden dağıtıma tüm süreçlerde kentlerde istihdam ettiği nüfus; restoranlar, süpermarketler, gıda toptancılığı yoluyla kent ekonomisine yaptığı katkı; hanehalklarının gelir düzeylerine bağlı olarak gerek ev içi gerekse gıda harcamaları; kentsel yayılmanın önlenmesinde tarım arazilerinin varlığı ve devamlılığının sağlanması; gıda atıklarının toplam atık miktarında önemli bir yer tutması; kentlerdeki çiftliklerde kullanılan kimyasal gübre ve ilaçların şehrin su şebekesine karışmasına ve kirliliğe neden olması; yetersiz ve dengesiz beslenme nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunları; gıda alışverişini amaçlı yapılan seyahatlerin kent içi ulaşım hacmine etkisi; yoksulların düşük araç sahipliği nedeniyle gıdaya erişim amaçlı kullandıkları toplu taşıma sisteminin

various types of stakeholders, the document creation process was evaluated. Based on the findings obtained from interviews with Istanbul Planning Agency, Agriculture, and Food Policy experts involved in the IFSD, the document creation process was evaluated and recommendations were made.

Keywords: İstanbul; İstanbul Food Strategy Document; urban food planning; urban policy.

kalitesi; uygun fiyatlı konut probleminin ve buna bağlı olarak kira temerrüdünün gıda alımında azalmaya ve açlık riskine neden olması ve düşük gelir grubundakilerin gıda bankaları ve aş evlerine bağımlı olması nedeniyle kentsel yaşam için önemli bir konudur (Pothukuchi & Kaufman, 1999).

Bugün dünyada birçok kentte yerel yönetimler vatandaşlarının sağlıklı ve güvenli gıdaya erişimlerini sağlama hedeflerinin bir parçası olarak kapsamlı iyileştirmeler yapmak üzere gıda stratejileri hazırlamakta ve ayrıca Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmak için gıda politikalarını uyumlu hale getirmeye çalışmaktadırlar (Broad Leib, 2013; Ilieva, 2017). Kentsel gıda stratejileri; gıda üretimi, gıda işleme, gıda dağıtımı, gıda erişimi ve gıda atık yönetimi gibi bir dizi farklı kentsel gıda sistemi sorununu tek bir politika çerçevesi içerisinde entegre etmeye yardımcı olan bir resmi plan veya yol haritası olarak tanımlanmaktadır. Gıda stratejileri yalnızca gıdaya ilişkin politikaları koordine etmekle sınırlı olmayıp, aynı zamanda bu politikaları daha geniş sürdürülebilirlik hedefleriyle birleştirmektedir (Mansfield & Mendes, 2013).

Özetle, kentlerin gıda sistemlerini şekillendirmedeki önemi ve gıdanın kentsel politika içerisinde artan görünürlüğü doğrultusunda bu çalışmanın amacı Türkiye'de ilk kez bir yerel yönetim tarafından hazırlanmış kentsel gıda strateji belgesi olan İstanbul Gıda Strateji Belgesi'ne (İGSB) yönelik bir inceleme ve değerlendirme sunmaktır. İGSB, Türkiye'de bütüncül şekilde hazırlanmış ilk gıda strateji belgesi olmakla birlikte son yıllarda gıda konusu yerel yönetimlerin gündeminde daha fazla oranda yer almaya başlamıştır. Örneğin Nilüfer Belediyesi, Avrupa Birliği tarafından HORIZON 2020 Programı kapsamında finanse edilmekte olan FUSILLI (Fostering the Urban Food System Transformation Through Innovative Living Labs Implementation) projesinin ortağı olarak yer almaktadır. Bu proje kentlerin sağlıklı, sürdürülebilir, güvenli, kapsayıcı, adil ve uygun fiyatlı gıda sistemlerine geçişi için bütüncül politika ve eylemler oluşturmak ve uygulama kapasitelerini güçlendirmek üzere inovasyon ekosistemleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yine bir başka örnek olarak Karşıyaka Kentsel Gıda Stratejisi belgesi 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla hazırlanmaya başlanmış ve 2023 yılı Haziran ayında belgenin nihai hale getirilmesi beklenmektedir. Belgenin saha araştırması sonucu ortaya çıkan veriler doğrultusunda katılımcı bir tartışma neticesinde oluşturulmasının ardından kamuoyu ile paylaşılması, görüşlerin alınması ve geri bildirimler sonucu nihai halini alması beklenmektedir.

Belgenin, aktif izleme ve değerlendirme mekanizmaları ile yaşayan bir belge haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bu iki örnekte görüleceği üzere kentsel gıda sistemine ilişkin çeşitli uygulamalar Türkiye kentleri için de artmaktadır.

Bu çalışmanın konusu olan İGSB'ye yönelik değerlendirme ise iki aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak İGSB'nin dikkate aldığı konular ve ortaya konan hedefler, kentsel gıda sistemlerinin barındırdığı çeşitli faaliyetler, bileşenler ve çıktılar; yani yatay ve dikey olarak tüm boyutları itibarıyla gıda sistemi üzerinden değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise, İGSB'nin hazırlanma süreci ve farklı paydaş katılımları, belgeyi hazırlayan kurum olan İstanbul Planlama Ajansı, Tarım ve Gıda Politikaları uzmanları ile yapılan mülakatlar ışığında ortaya konmuştur. Kentsel gıda stratejilerinin oluşturulma sürecinde farklı aktörlerin bir araya getirilerek iş birliğinin oluşturulması konusu, bu paydaşların farklı kaynak ve yetkilere sahip olması, dolayısıyla da bu da masaya getirecekleri farklı kaynak ve bilgiler anlamına gelmesi nedeniyle önemlidir. Bu sebeple mülakat bulguları doğrultusunda belgenin hazırlanması sürecindeki kurum içi ve kurum dışı koordinasyon ve iş birliği ortaya konmuş ve değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle kentsel gıda planlaması ve politikalarına ilişkin bir literatür özeti verilmiş, sonrasında ise İGSB sözü edilen iki aşamada değerlendirilmiş ve öneriler ortaya konmuştur.

2. Kentsel Gıda Planlaması ve Politikaları

2.1. “Yeni Gıda Denklemi (*New Food Equation*)” ve Kentlerin Artan Rolü

Bugün yerel yönetimler gıda sisteminin yönetiminde önde gelen aktörler olarak ortaya çıkmaktadır ve gıda zincirinin farklı aşamaları ve aktörleri arasında yeni bağlantılar ve yeni ilişkiler kurarak küresel ve ulusal politikaların başaramadıklarını başarmaya çalışmaktadırlar (Sonnino, 2009). Artan kentleşme ve barındırdıkları nüfus, ekolojik ve politik nedenler dolayısıyla kentler artık bu “*yeni gıda denklemi*”nin temel öznelerinden birisidir. Yeni Gıda Denklemi, gıda konusunda yerel ölçekte çözümler tasarlama ve uygulama çabasını ifade etmektedir. Bu çabanın arka planında yatan gerekçe ise bugün gıda güvencesizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyo-ekonomik problemlerin ve çevresel sorunların en belirgin hale geldiği yerin kentsel ölçek olmasıdır (Morgan & Sonnino, 2010). Günümüzde gıda meselesine bakışın ve kentlerin artan öneminin altında yatan sebepler ise; başta 2008 gıda krizi olmak üzere artan gıda fiyatları ve bunun sonucu olarak yükselen gıda güvencesizliği, ortaya çıkan sosyal hareketler ve gıdanın bir ulusal güvenlik meselesi haline gelmesi, şiddetlenen iklim krizi, ekonomik eşitsizlikler, hızlı kentleşme, gıda güvencesizliği nedeniyle ortaya çıkan yetersiz ve dengesiz beslenme kaynaklı hastalıklar ve son dönemde tanık olduğumuz COVID-19 pandemisinin gösterdiği üzere krizler karşısında sistemin kırılabilirliği ve politika geliştirme konusunda kentlerin hükümetlerden daha hızlı şekilde tepki verebilmesi ve yerel koşulları ve sakinlerinin ihtiyaçlarını

yansıtan politikaları ve yaklaşımları yansıtmada uygun bir pozisyonda olmalarıdır (Morgan & Sonnino, 2010; ICLEI, 2021; Cohen, 2021). Kentleri gıda konusunda önemli hale getiren bir başka konu ise toplumsal hareketlerin birleştiği ve savunucuların topluluk gücü ve kamusal alanın kontrolü, tüketici temelli aktivizm, katılım için mücadelelerde yer aldığı ve bu sayede yeni politikalara ve programlara yol açan yerler olmasıdır (Cohen, 2021). İstanbul'daki kent bostanları aracılığıyla yürütülen çeşitli hareketler ve eylemler buna örnek teşkil etmektedir. Öcal ve Erkut (2019) Roma Bostanı'nı bu bağlamda neoliberal kent politikalarına karşıt olarak ortaya çıkan, kentsel mekân talebinin ve kent hakkının bir tezahürü olarak değerlendirmektedirler.

Son yıllarda kentlerin gıda meselesine dahil olma sürecinin bir diğer nedeni de halk sağlığı ile ilgili izlenen politikalarla birlikte ortaya çıkmıştır. Kentlerin, insanların fiziksel hareketliliği açısından yeterli imkanları sağlamıyor oluşu ve kentte enerji yoğun gıdaların varlığı istemeden de olsa obezitenin bir ortam yaratmıştır. New York ve Londra kentsel gıda strateji belgeleri başlangıçta halk sağlığı sorunlarını ele almak üzere oluşturulmuş, sonrasında daha bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmaya başlanmıştır (Morgan & Sonnino, 2010).

Tablo 1'de gösterildiği üzere kentler gıda politikaları alanında hem kentsel çevrede hem de tüketicilerin gıda çevresini değiştirmede etkilidir. Kentsel gıda çevresi; özel gıda işletmeleri (süpermarketler, bakkallar, eczaneler, restoranlar, fast food satış yerleri), yemek servis eden kamu kurumları (okullar, huzurevleri, işahavleri), kamu ve özel acil gıda tedarikçileri (gıda bankaları, aşevleri), kayıt dışı satıcılar (sokak satıcıları, seyyarlar) gibi çeşitli türdeki tüm gıda kaynaklarını içerisine almaktadır.

2.2. Kentsel Gıda Planlaması

Planlama disiplini içerisinde, kentteki yaşam için temel gereksinimlerimiz olan hava, su, barınma ve gıda; gıda haricinde kendisine yer bulabilmiştir. Gıdanın planlama disiplini içerisinde ele alınmamış olması, Amerikan Planlama Birliği'nin (American Planning Association-APA) ifadesine göre “*şaşırtıcı bir ihmâl*”, Wiskerke ve Viljoen'ye (2012) göre “*kentsel konutun karanlık yüzü*”, Morgan'a (2015) göre ise “*entelektüel bir boşluk*”tur (Debru ve Brand, 2019). Pothukuchi ve Kaufman (2000) ise gıdayı “*şehir planlamaya yabancı*” olarak tanımlamaktadır. Steel (2008: 10) ise gıda meselesinin kentlerdeki günlük hayat akışındaki kabul edilmiş sıradanlığını ve bunun göz ardı edilen önemini şu sözlerle vurgulamaktadır:

“*Gıdalar şaşırtıcı bir şekilde tabaklarımıza gelir ve nadiren bunun nasıl olabildiğine dair merak duyarız. Fakat Londra büyüklüğünde bir şehir için her gün otuz milyon öğün yemek için yeterli gıdanın üretilmesi, ithal edilmesi, satılması, pişirilmesi, tüketilmesi ve yenden atık haline gelmesi gerektiğini ve bunun dünyadaki her şehir için benzer şekilde her gün gerçekleştirilmesini düşündüğümüzde şehirde yaşayanların yemek yiyebilmeleri olağüstüdür.*”

Tablo 1. Kentsel ölçekte gıda konusunda yerel yönetimlerin ilgili birimleri tarafından geliştirilen çeşitli gıda politika ve programları

İlgili yerel yönetim departmanları	Gıda politikası türü
Ekonomik gelişme	<ul style="list-style-type: none"> Gıda ticaretinde sübvansiyonlar Gıda pazarları Gıda sektöründe iş geliştirme
Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> K-12 gıda eğitimleri Okul beslenme programları Yüksek öğrenim aşçılık eğitimi
Yönetim operasyonları	<ul style="list-style-type: none"> Gıda tedarik standartları Kamu beslenme programları Gıda pazarlama kısıtlamaları
Park ve bahçeler	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel tarım için alanlar ve kaynaklar
Halk sağlığı	<ul style="list-style-type: none"> Gıda güvenliği yönetmelikleri Beslenme yönetmelikleri ve içerik yasakları Sağlıklı beslenmeyi teşvik etmek amaçlı bilgilendirici düzenlemeler Sağlıklı yemek indirimleri ve promosyonları
Hıfzıssıhha	<ul style="list-style-type: none"> Organik gıda atık yönetimi Gıda paketlenme yönetmelikleri
Sosyal hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> Acil beslenme programları / toplu yemek desteği Gıda yardım programlarının yönetimi
Ulaşım ve Şehir planlama	<ul style="list-style-type: none"> Gıda taşımacılığı altyapı planlaması Gıda sistemlerini destekleyecek planlama ve zoning Gıda dağıtım altyapısı için dayanıklılık planlaması

Kaynak: Cohen (2022).

Gıda meselesinin çok boyutlu yapısı ve kentlerin insanlar ve biyofiziksel süreçler tarafından eşzamanlı olarak yönlendirilen hibrit fenomenler olması ve dolayısıyla şehri oluşturan ve etkileyen bileşenleri ayrı ayrı incelemenin sistemin bütünü anlamak için yeterli olmaması (Alberti, 2008), gıda meselesinin kent planlama pratiğine entegrasyonunda bir yandan gıda profesyonellerini planlama süreçlerini anlama konusunda zorlarken, diğer yandan plancıları da gıda sistemlerini anlama konusunda zorlamaktadır (Tefft vd., 2020). Amerikan Planlama Birliği (2007) gıdanın ihmal edilmesinin gerekçeleri olarak üç neden öne sürmektedir, bunlar; gıda sisteminin planlamanın odağı olan yapıyı çevre ile yalnızca dolaylı olarak ilişkili oluşu, gıda sisteminde bir bozukluk olmadığı dolayısıyla “neden planlamak gerektiği” sorusu ve son olarak gıdanın planlamanın sağladığı kamu hizmetlerinden biri olmadığına yönelik algıdır (APA, 2007). Bu ihmal gıdanın kırsal bir mesele olduğu ve dolayısıyla planlama gündeminin dışında olduğu iddia edilerek plancılar tarafından haklı çıkarılabilir fakat Morgan (2009) bunun geçerli ve yeterli bir sebep olamayacağını iki sebeple açıklamaktadır. Morgan’a (2009) göre gıda sisteminin halk sağlığı, sosyal adalet, enerji, su, arazi, ulaşım ve ekonomik gelişme ile ilişkili olarak çok işlevli ve etkili yapısı nedeni ile ele alınması

gerektiğidir. İkinci olarak ise gıda üretiminin yalnızca kırsal bir faaliyet olduğu fikri, kentsel tarımın şehirler için önemini göz ardı etmektedir. Kentsel tarım bugün Küresel Güney şehirlerinde gıda güvencesinin ve beslenme ihtiyaçlarının sağlanmasına yönelik olarak kaybolmayan şekilde faaliyetlerine devam ederken, diğer yandan Küresel Kuzey şehirleri için daha sürdürülebilir bir yaşam tarzına yönelik bir bileşen ve topluluk içerisinde sosyal bağlar oluşturmak için bir araç olarak görülmektedir (Morgan, 2009; Taguchi & Santini, 2019).

Pothukuchi ve Kaufman (1999)’a göre ise gıda meselesinin barınma, ulaşım, istihdam, çevre gibi diğer sistemlerin gerisinde kalmasının ve daha az görünür olmasının dört nedeni vardır. Bunlardan ilki kentlilerin gıdaya erişim konusunda genellikle problem yaşamamasıdır; çok az kentli için gıdaya erişim, bulunabilirlik ya da satın alınabilirlik bir sorundur. İkinci olarak, gıda meselesinin kentsel bir sorun olarak tanımlanmaması ve kırsal ile karakterize ediliyor oluşudur. Üçüncü olarak, sanayileşmiş ülkelerde gıda üretim ve dağıtım sistemlerinin mekanize hale gelmesi kentlerdeki üretim alanlarının kaybına neden olsa da bu kayıp marketlerde fark edilmemiştir, artık yerel olmasa da gıda her zaman “orada”dır. Dördüncü ve son neden ise gıda ve

tarımın genellikle kırsal karakterli bir mesele olarak ele alınması sonucu kentsel ve kırsal politika arasındaki ikili yapıdır. Sonnino'ya (2009) göre bu ikilik, kentsel gıda araştırmalarında üç eksiklikle sonuçlanmıştır, bunlar:

- Gıda tedarik zinciri araştırmaları, kırsal ve bölgesel kalkınma çalışmaları ile sınırlı kalmış ve kentin endüstriyel gıdanın dışında *alternatif* gıda ürünleri için de talebin en fazla olduğu alan olduğunu gözden kaçırmıştır.
- Kentlerde gıda güvencesinin sağlanamamasını dağıtım ve erişim başarısızlığından ziyade bir üretim başarısızlığı olarak bakmaya yönlendirerek politika yapıcılarının ihtiyaç duyulan müdahalelerini kısıtlayan bir bakış açısına neden olmuştur.
- Gıdanın kentsel bir mesele olmadığı görüşünü destekleyerek kentlerin gıda sistemlerindeki yenilikçi rolüne yönelik araştırmaları geciktirmiştir (Sonnino, 2009).

Gıdanın planlama disiplini içerisindeki ihmali uzun yıllar boyunca sürmüş olsa da kentsel politika olarak gıda, parçacıl da olsa, uzun yıllardır kent gündeminde kendine yer bulmaktadır. Kentlerin gıda konusunda oluşturduğu politikalar ve eylemler; okul gıda programları, gıda dağıtım verimliliğini ve gıda güvenliğini artırmak için kurulan toptan ve perakende pazarlar, çocuk sağlığını iyileştirmek ve bebek ölümlerini azaltmak üzere dağıtılan pastörize sütler, geçimlik amaçlı sağlanan kentsel tarım arazileri gibi konularda çeşitlenmekte ve yirminci yüzyılın başlarına kadar geriye gitmektedir. Kentlerdeki bu tür çeşitli uygulamalar uzun yıllardır devam ediyor olsa da gıdanın kent gündeminde bütüncül ve sistemli bir şekilde ele alınmaya başlaması görece yenidir ve son birkaç on yıldır vardır (Cohen, 2021). Morgan'a (2009) göre gıdanın yerel planlama politikasına dahil edilmesi, Küresel Kuzey'deki yirmi birinci yüzyılın başlarındaki en önemli toplumsal hareketlerden biridir.

Kentsel gıda politikalarının ortaya çıkış motivasyonu ya da başka bir ifadeyle odak noktası haline getirdiği konu, soruna ve ortama göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Avrupa'da tedarik zincirlerinin kısaltılması, karbon emisyonlarının azaltılması, organik gıda tüketiminin artırılması gibi konular öne çıkmıştır. Az gelişmiş ve düşük gelirli kentlerde ise çok uluslu gıda şirketlerinin yatırımları ile birlikte geleneksel üretim ve dağıtım sistemlerinin kaybolması sonucu doğan endişelere yönelik politikalar ortaya çıkmıştır. Son yıllarda ise kentsel gıda politikaları kapsamını genişleterek kır-kent ilişkileri, gıda güvensizliği ve yetersiz beslenmenin sosyal belirleyicileri olan gelir eşitsizliği, barınma edenebilirliği, işçi hakları ve çevresel adalet gibi konuları içerisine almıştır (Cohen & Ilieva, 2021).

2.3. Kentsel Gıda Stratejileri

Literatürde kentsel gıda stratejilerinin ne olduğu konusunda bir muğlaklık mevcuttur ve kabul görmüş bir tanım olmamakla birlikte, Moragues vd. (2013) kentsel gıda stratejisini bir şehrin gıda sistemine ilişkin nasıl bir değişiklik öngördüğünün ve bu değişim için nasıl bir çaba gösterdiğinden oluşan bir süreç olarak

tanımlamaktadırlar. Kentsel gıda stratejileri, mevcut aktörlerin çabalarından yararlanarak ve farklı paydaş gruplarını bir araya getirerek gıdayı kentsel gündeme yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada kentsel gıda stratejileri, gıda planlamasının bir parçası olarak görülmektedir (Moragues vd., 2013; Cretella, 2015).

Kentsel gıda stratejilerinin oluşturulmasında gıda sisteminin yatay ve dikey boyutlarını dikkate alan bütüncül bir yaklaşım esastır. Yatayda; sağlık, refah, çevre, ekonomi, toplumsal kalkınma, sosyal ve kültürel yönler ve eğitimi, dikeyde ise; üretim, işleme, depolama, nakliye, satış, tüketim ve atık konularını içerisine almaktadır. Kentsel gıda stratejilerinin oluşturulmasında yatay ve dikey boyutların birlikte alındığı şekilde strateji geliştirmek zorlu bir iş olmakla birlikte kentler artık daha fazla konuyu içerisine alacak şekilde eylemler geliştirmekte ve faaliyetler yürütmektedir (Moragues vd., 2013).

Gıda sisteminin dikey boyutları (ilgilenilen alanlar ve temalar):

- **Gıda üretimi:** Hangi gıdaların yerel olarak, kim tarafından ve hangi çalışma koşullarında üretildiği ve hangi üretim tekniklerinin kullanıldığı.
- **İşleme:** Gıdanın işlenmesinde faaliyet gösteren şirketler, işleme sürecindeki girdi ve çıktılarının yerel ekonomi ve topluma katkısı.
- **Dağıtım ve depolama:** Kentte gıda dağıtımının organize edilme biçimi, insanların gıdalarını nerede ve nasıl elde ettikleri, perakende, eyalet ve sivil gıda dağıtım yapıları, mevcut gıda sistemi içinde kısa gıda tedarik zincirlerinin rolü ve önemi.
- **Tüketim:** Farklı toplum kesimlerin tükettiği farklı türdeki gıdalar ve miktarı, hangi grupların gıda güvencesizliği riski altında olduğu, gıda tüketim alışkanlıklarının obezite gibi sağlıkla ilişkili konular üzerindeki etkisi.
- **Atık:** Atık kaynağı ve hacmi, gıda sistemindeki tüm süreçlerdeki gıda atıklarının yaşam döngüsü, atıkların neden olduğu sera gazı emisyonu.

Tablo 2'de gıda sisteminin dikey boyutları ile ilişkili olarak dünyada kent yönetimi ve diğer kamu idareleri tarafından uygulanan bazı somut strateji ve uygulama örnekleri verilmektedir.

Gıda sisteminin yatay boyutları (ilgilenilen alanlar ve temalar):

- **Gıda güvenliği:** Gıda güvenliğini düzenleyen kurumlar ve yasalar, etiketleme uygulamaları, sağlıklı yaşam tarzlarının desteklenmesine yönelik uygulamalar.
- **Çevresel hedefler:** Gıdanın katettiği mesafe, üretimde ortaya çıkan sera gazı emisyonları, dağıtımın neden olduğu çevresel tahribat, atık yönetimi, su, toprak ve hava kirliliği.
- **Ekonomik etkiler:** Gıda sisteminin tüm aşamalarının yerel ve bölgesel ekonomik etkisi, yerel gıda ekonomileri alanındaki yeni iş modellerinin çıkışı, gıda sisteminin farklı aşamalarında sağlanan istihdam.
- **Sosyal ve kültürel etkiler:** Kentte tüketilen gıdaların çeşitliliği, farklı toplumsal grupların / göçmenlerin gıda tercih ve ihtiyaçları.

Tablo 2. Gıda sisteminin dikey boyutu ile ilişkili olarak dünyadaki çeşitli stratejiler ve uygulama örnekleri

Dikey boyutlar	Dünyadan uygulama/strateji örnekleri
Gıda üretimi	<ul style="list-style-type: none"> Kent çiftçiliğinin artırılmasını, kentsel tarım için yeni alanlar dahil olmak üzere desteklenmesi Kentsel tarım için arazi sağlayan ve mevcut alanları koruyan imar planının oluşturulması Okullarda gıda yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi
İşleme	<ul style="list-style-type: none"> Gıda işleme tesislerinde çalışanların eğitimini desteklemek üzere programlar yürütülmesi Yerel gıda işletmelerinin atıklarının geri dönüştürülmesine yönelik programlar oluşturulması
Dağıtım ve depolama	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel koordinasyonu iyileştirmek ve bölgesel gıda toplama merkezlerinin oluşturulmasının teşvik edilmesi Kentte gıdaların güvenli depolanmasını ve daha verimli dağıtımını sağlayan altyapının desteklenmesi
Tüketim	<ul style="list-style-type: none"> Gıda güvencesizliği ve gıda tüketim tercih verileri de dahil olmak üzere gıda sistemi hakkında veri tabanı oluşturulması ve paylaşılması Okul çevrelerinde paket servis satış noktalarının çoğalmasını önlemek için planlama ve düzenleyici önlemlerin kullanılması Okullara 400 metre mesafedeki yemek satan dükkanların Sağlıklı Yemek Taahhüdü 'nü yerine getirmelerinin ve uyumlu bir şekilde işletilmesinin sağlanması
Atık	<ul style="list-style-type: none"> Yerel mağazalardan ve işletmelerden ücretsiz su alma imkânı sunarak kent sakinlerinin şişeleri tekrar kullanmasına olanak tanıyan ve tek kullanımlık plastikleri azaltmaya yönelik programlar için finansman sağlanması Kompostlaştırma için eğitim, destek ve teşvik sağlayarak kent genelinde büyüyen bir kompost ağının oluşturulması Fazla gıdaları ihtiyaç sahiplerine dağıtmak üzere gıda endüstrisinin hayır kurumlarıyla bir araya getirilmesi

- **Sosyal adalet:** Tüm gıda sistemi içerisinde adil ve adaletli uygulamalar / ücretler.
- **Gıda güvencesi:** Herkes için gıda güvencesinin sağlanması.
- **Bilgilendirme, öğrenme ve güçlendirme:** Gıda sistemi içerisindeki iyi uygulamalar, gıda öncülerinin ve elçilerinin belirlenmesi, sürdürülebilir ve sağlıklı gıda tüketimini teşvik eden eğitim ve farkındalık faaliyetleri.

Tablo 3'te gıda sisteminin yatay boyutları ile ilişkili olarak dünyada kent yönetimi ve diğer kamu idareleri tarafından uygulanan bazı somut strateji ve uygulama örnekleri verilmektedir.

Kentler, gıda stratejilerini farklı biçim ve kapsamlarda ele almaktadır. Örneğin; Londra, New York gibi kentler kapsamlı strateji dokümanları ve uygulama planları hazırlarken, Plymouth ise kısa ve somut eylem planları hazırlamaktadır. İdeal bir yaklaşım, gıda sistemini yatay ve dikey boyutlarıyla bütüncül şekilde ele alan, tüm boyutlarıyla sürdürülebilir bir gıda sisteminin kurulması olmakla birlikte bu ideal durumun nasıl sağlanabileceği soru işaretleri içermektedir. Bu da kentleri kimi zaman gıdanın çeşitli boyutlarına ağırlık vermeye itmektir. Morgan ve Sonnino (2010), New York ve Londra kentsel gıda stratejilerini inceledikleri çalışmalarında, bu kentler için gıdanın üretim ve erişim yönüne ağırlık verildiğini ortaya koymuşlardır. Bu kentlerde sürdürülebilirlik ise daha geri plandadır, zira sürdürülebilir bir gıda sisteminin ne olduğu konusunda fikir birliği yoktur. Diğer yandan sürdürülebilir bir gıda sisteminin sosyal, ekonomik ve ekolojik değerler arasında ödünleşim-

ler gerektiren tartışmalı bir tarafı da vardır (Thompson vd., 2007 akt. Morgan ve Sonnino, 2010). Gıdanın, "cross-cutting issue" olarak da ifade edilen ve ilişki düzeyi yalnızca bir sektörle sınırlı olmayan, birden fazla sektörü içerisine alan bir konu olarak görülmesi bu noktada bütüncül bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır (Mendes, 2008).

Dünyada farklı şehirlerdeki kentsel gıda stratejileri farklı önceliklere sahip olsa da genellikle benzer temalarla oluşturulmuştur. Sonnino'ya (2014) göre ise kentsel gıda stratejileri gıda güvencesine yönelik ortak bir endişeyle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün ise kentsel gıda stratejileri, gıda sisteminin dikey boyutu yani gıda zincirinin farklı aşamaları, yatay boyutta ise gıdanın etki edebileceği farklı tematik alanları içerisine alacak şekilde bütünleştirmektedirler. Genel itibarıyla kentsel gıda stratejilerinin ele aldığı tematik alanlar: sağlık ve esenlik (toplum sağlığını iyileştirmek, refahı artırmak), çevre (gıda sisteminin çevresel etkilerini azaltmak; karbon emisyonlarını azaltmak, sistemi enerji etkin hale getirmek), ekonomi ve toplumsal gelişme (yereldeki üreticileri, satıcıları, pazarları ve istihdamı destekleyerek yerel ekonomiyi canlandırmak), sosyal ve kültürel yönler (yerel yemek kültürünün teşvik edilmesi yoluyla gıda-dostu toplulukları desteklemek), gıda güvencesi / sosyal adalet (gıda yoksulluğu ile mücadele, ekonomik ve kültürel açıdan çeşitli ve sağlıklı gıdaya erişim, adil bir gıda sistemi kurmak), öğrenme/güçlendirme (yaşam boyu öğrenme, yetkin toplum), kır-kent bağlantıları (kırsal ve kenti gıda yoluyla birbirine bağlamak) olarak ortaya çıkmaktadır (Moragues vd, 2013).

Tablo 3. Gıda sisteminin yatay boyutu ile ilişkili olarak dünyadaki çeşitli stratejiler ve uygulama örnekleri

Dikey boyutlar	Dünyadan uygulama/strateji örnekleri
Gıda güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> Gıda kaynaklarının kaydedilmesi, işlenmesi ve dağıtımı için sıkı denetim ve izleme sistemlerinin kurulması Trans yağ kullanımına, hormon ve antibiyotiklerle yetiştirilen çiftlik hayvanlarından elde edilen ürünlere ilişkin belediye yasakları
Çevresel hedefler	<ul style="list-style-type: none"> Gıda sisteminden kaynaklanan şehir içi havakirliliğinin ve sera gazı emisyonlarının azaltılması Soğuk depolama yöntemlerini iyileştirerek çevresel etkilerin azaltılması
Ekonomik etkiler	<ul style="list-style-type: none"> Kentin gıda destinasyonu olarak ününün artırılması, gıdanın turizm ekonomisinde önemli bir rol oynamasının sağlanması Perakende satıcılara zarar veren süpermarketlerin büyümesini önlemek üzere mekânsal planlamanın kullanılması Üniversitelerde mobil çiftlik mağazaları, şehirlere çiftçi pazarları kurulması
Sosyal ve kültürel etkiler	<ul style="list-style-type: none"> 24-saatlik şehir vizyonunun bir parçası olarak gece çalışanlar için sağlıklı ve uygun fiyatlı gıdaların bulunabilirliğinin artırılması ve iyileştirilmeler yapılması
Sosyal adalet	<ul style="list-style-type: none"> Gıda işçilerinin haklarının güçlendirilmesi, ücretleri iyileştirmek için yenilikçi yolların araştırılması Dezavantajlı topluluklara hizmet sağlayan değer odaklı gıda işletmelerinin ve sosyal girişimlerin teşvik edilmesi
Gıda güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> Gıda yoksulluğunun düşük gelirlerden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek, kentteki daha yüksek sayıdaki işverenin geçimi sağlayabilecek ücreti ödemesinin teşvik edilmesi
Bilgilendirme, öğrenme & güçlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Gıda politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması için topluluk katılımını ve sektörler arası koordinasyonu güçlendirici çalışmalar yürütülmesi Yemek festivalleri ve iyi yemek ödüllerinin düzenlenmesi Sağlıklı, yerel gıdaların nereden satın alınacağını gösteren haritalar geliştirilmesi Kamusal alanlarda ve yerel medyada sağlıklı gıda reklamlarının teşvik edilmesi

Genel itibarıyla kentsel gıda sistemini şekillendiren araçlar:

- **Belediyenin yasal ve mali araçları:** Yasal düzenlemeler (örneğin; New York'ta restoranlarda trans yağların kullanımını önlemeye yönelik olarak içerik kısıtlaması,¹ çeşitli etkinlik ve toplu taşıma araçlarında sağlıksız gıda reklamlarının yasaklanması), planlama (örneğin planlama yoluyla fast food'a erişimin sınırlandırılması), vergiler (örneğin sağlıksız yiyeceklere yönelik tüketim vergisi), sübvansiyonlar (örneğin sağlıklı gıda girişimlerinin desteklenmesi), kamu harcamaları (altyapı desteği), kamu alımları.
- **İletişim stratejileri, bilinçlendirme, eğitim ve danışmanlık:** Gıda kampanyaları, çalıştaylar, festivaller, ödüller, çiftlik ziyaretleri, alışveriş rehberleri, çevresel konularda eğitim ve bilgilendirme (örneğin New York'ta tüketicilerin daha bilinçli gıda seçimleri yapması için menü etiketlemesi).
- **Somut eylemler, girişimler ve projeler geliştirmek:** Çiftçi pazarları yoluyla kısa gıda tedarik zincirlerini desteklemek, çiftçileri desteklemek, topluluk destekli tarım, kentsel tarım, sürdürülebilir gıda işletmeleri, kamu kurumlarında sağlıklı gıda servisi. (Moragues vd., 2013; Doernberg vd., 2019, Cohen, 2021).

İdeal olarak kentsel gıda stratejilerinin geliştirilmesinde, yatay ve dikey boyutların birlikte değerlendirilmesi ve farklı paydaşların katılımının sağlanması önemlidir. Gıda politikaları söz konusu olduğunda yönetim kapasitesi önemlidir zira *sistem yaklaşımı* ile bakıldığında gıda, ilişkili olduğu çevre koruma, halk sağlığı, beslenme, yoksullukla mücadele, topluluk kapasitesi geliştirme ve katılımcı karar alma ve ekonomik kalkınma gibi bir dizi sürdürülebilirlik hedefini kapsamaktadır (Mendes, 2008). Bu çok yönlü öncelikler ve hedefler gıda politikası yönetimini zorlu hale getirmektedir. Kapsamlı bir gıda strateji belgesinin oluşturulmasında yerel yönetim içerisindeki farklı departmanlar ve farklı yönetim kademeleri arasında bağlantılar oluşturmak önemlidir. Tefft vd.'nin (2020) ifade ettiği üzere iyi yönetim, tüm paydaşların ortak bir vizyon ve strateji geliştirmesine fırsat tanımakta ve etkili iletişim, uzlaşma ve iş birliği gerektirmektedir. Etkin bir yönetim mekanizmasının kurulması aynı zamanda farklı paydaşların farklı kaynak ve yetkilere sahip olması nedeniyle de önemlidir. Örneğin kamu kurumları yasal ve mali araçlar açısından güçlü olabilirken, sivil toplum grupları somut faaliyetlerin geliştirilmesi açısından önemli olabilmektedir (Moragues vd., 2013). Diğer yandan gıda konusunun yapısı ge-

¹ Gıda içeriklerine yönelik düzenlemeler genellikle ulusal gıda güvenliği kurumlarının sorumluluğu altındadır fakat kentler kendi yetki alanları dahilinde bu konuda düzenlemeler yapabilmektedir. 2008 yılından itibaren New York'ta trans yağ kullanımı sınırlandırılmıştır. <https://www.nyc.gov/site/doh/health/health-topics/trans-fat-in-new-york-city.page>

reği bütüncül / entegre bir yönetim yaklaşım gerektiren bir politika alanı olması nedeniyle de önemlidir (Bkz. Lang vd., 2009; MacRae, 2011; Candel 2016). Birden fazla bileşeni ve çıktısı olan ve kapsamlı bir bakış açısı gerektiren bu meselelerin, dar bir odaktan ziyade geniş ve sistemin tüm bileşenlerini içerisini alacak şekilde ele alınması geliştirilen stratejilerin hayata geçirilebilmesi açısından kritiktir. Avrupa'da 40'tan fazla şehirden elde edilen verilerin ortaya koyduğu üzere kentlerin gıda stratejilerini uygulamaya çalışırken karşılaştığı temel zorluklardan birisi farklı departmanlar, farklı hükümet düzeyleri ve farklı aktör türleri (STK'lar, özel sektör, araştırma kuruluşları gibi) arasında çok sektörlü, çok aktörlü ve çok düzeyli katılım mekanizmalarının olmamasıdır (Avrupa Komisyonu, 2017). Bu noktada da gıda sistemindeki karmaşık ve birbiriyle ilişkili sorunları çözmek için geniş ve çeşitli bir paydaş grubunu sürece dahil etmek elzemdir. Bu sebeple de en başarılı kentsel gıda programları; güçlü belediye ve ulusal siyasi destek, geniş katımlı sivil toplum, özel sektör desteği, güçlü kurumlar, teknik kapasite ve ulusal /yerel finansman ile tariflenmektedir (Tefft vd., 2020). Bu sebeple bu stratejilerin oluşturulmasında sivil toplum, iş dünyası, politika yapıcılar, politikacılar gibi kamu ve özel sektörden farklı paydaşlar bir araya gelmelidir. Fakat çeşitli örnekler farklı tür süreçlere işaret etmektedir, örneğin; Malmö ve Tukums örneklerinde bu süreç yerel yetkililer kontrolünde yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla yürütülürken, Bristol ve Todmodern örneklerinde ise aşağıdan yukarıya sivil toplum örgütleri liderliğinde geliştirilmiştir (Moragues vd, 2013). New York'ta (Food Forward NYC) doğrudan kent sakinlerinin görüşlerinin alınması sonrasında belge şekillendirilirken; Londra'da ise Londra Gıda Stratejisi, Londra Belediye Başkanı adına, Londra Gıda Kurulu (London Food Board) ile ortaklaşa olarak Büyük Londra Otoritesi (Greater London Authority) tarafından hazırlanmıştır.

Gıda stratejilerinin oluşturulma sürecinde katılım araçlarının sağlanması kadar önemli bir diğer husus ise kentteki diğer politika belgeleri ile uyumlu ve entegre hale getirilmesidir. Londra ve New York örnekleri gıda stratejilerinin diğer strateji belgeleri ile entegrasyonunun sağlanması açısından önemlidir. Zira Londra Gıda Strateji Belgesi, Yeni Londra Planı, Londra Sağlık Eşitsizlikleri Stratejisi, Ekonomik Kalkınma Stratejisi, Londra Çevre Stratejisi, Ulaşım Stratejisi, Kültür Stratejisi, Çeşitlilik ve Kapsayıcı Şehir Vizyonu, Turizm Vizyonu, 24-Saatlik Şehir Londra Vizyonu gibi belediye stratejilerinin tamamına entegre edilmiştir. Gıda stratejisindeki çeşitli eylemler, diğer strateji belgelerini tamamlayacak şekilde kurgulanmıştır. Benzer şekilde New York Gıda Strateji Belgesi de New York'un eşitlik, sürdürülebilirlik, dayanıklılık ve büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan stratejik uzun vadeli planı OneNYC'de ifade edilen hedef ve stratejiler üzerine inşa edilmiştir.

Kent yönetimlerinin yetki ve sınırları dışında kalan konuların hayata geçirilmesinde ise Londra örneğinde olduğu üzere,

gıda sistemi içerisinde belirlenen temalar altında “Belediye Başkanı değişikliği sağlamak için ne yapacak” ve “Belediye Başkanı değişimi desteklemek için ne yapacak?” sorularına cevap verilmiş ve dış paydaşlar için de önceliklerin neler olduğuna yer verilmiştir. Bu noktada stratejilerin oluşturulma süreci, sürece farklı paydaşların katılımı, kentteki diğer strateji belgeleri ile entegrasyon gibi konular oluşturulan stratejilerin tutarlı ve hayata geçirilebilir olması açısından önemlidir. Dünyadaki çeşitli kentlerde uygulanan yaklaşımlara ilişkin özet Şekil 1'de verilmektedir.

3. İstanbul Gıda Strateji Belgesi'ne Yönelik Değerlendirme

3.1. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de ilk kez bir yerel yönetim tarafından bütüncül şekilde hazırlanmış kentsel gıda strateji belgesi olan İstanbul Gıda Strateji Belgesi'ne yönelik bir inceleme ve değerlendirme sunmaktır. Bu strateji belgesinin değerlendirilmesi iki aşamalı olarak yapılmıştır. Birinci aşamada literatürde tanımlanan gıda sistemlerinin yatay ve dikey boyutlarının bileşenleri üzerinden belgedeki bütüncül yaklaşıma ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Bütüncül yaklaşım temelli bir değerlendirmenin sunulması, gıda üretimi ve tüketimi dışındaki faaliyetlerin neden olduğu kompleks etkiler ve alt sistemler arasındaki etkileşimler ve geri bildirimler itibarıyla da önemlidir. Bu noktada sisteme bütüncül şekilde bakmak, bir kentin gıda sisteminin karşı karşıya kalabileceği şokları ve krizleri yönetmek açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu amaçla belgede yer alan hedefler radar grafik ile görselleştirilmiş ve bu sayede belgenin ağırlık verdiği konular / başlıklar ve eksikler ortaya konmuştur. İGSB'ye gıda sistemlerinin yatay ve dikey boyutları üzerinden bakmak belge içerisinde eksik kalan konuları görmek ve değerlendirmek açısından sistematik bir yaklaşım sağlamıştır. İkinci aşamada ise, dünya örneklerinin ortaya koyduğu, dayanıklı bir kentsel gıda sistemi oluşturmada çözüm seçeneklerini tartışmak üzere farklı disiplinler, politika yapıcılar ve diğer paydaşlar arasındaki iş birliği konusu, belgenin hazırlık süreci ve bu süreçteki yatay ve dikey yönetim mekanizmalarının nasıl işletildiği araştırılmıştır.

Bu değerlendirme, belgenin hazırlanma sürecinde yer alan İstanbul Planlama Ajansı, Tarım ve Gıda Politikaları Uzmanları ile yapılan görüşmeler ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda yapılmıştır.

Yapılan görüşmelerde:

- İstanbul Gıda Strateji Belgesi'nin ortaya çıkış ve hazırlık süreci,
- Belgenin hazırlanma sürecinde yer alan kişi ve kurumlar,
- Kurum içerisinde gıda ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili diğer birimler ile iş birliği ve uyum konusunda bilgi edinilmiştir.

	ROTTERDAM	LJUBLJANA	GOTHENBURG	LİZBON	LONDRA
Bütüncül Yaklaşım	Bütüncül yaklaşım yok. Ekonomi odaklı Gıda Kümelenmesi projesi	Kapsamlı bir gıda stratejisi yok. Kırsal Kalkınma Stratejisi var.	Çevresel kaygıların öncülük ettiği bütüncül yaklaşım var.	Bütüncül yaklaşım yok. Gıda atıkları ile mücadele odaklı bir plan var.	Bütüncül yaklaşım var.
Belgeyi hazırlayan / sorumlu departman	Ekonomik Kalkınma Departmanı	Çevre Koruma Departmanı	Çevre Departmanı	Sağlık ve Sosyal İşler Departmanı, Yeşil Altyapı ve Enerji Dept.	Londra Gıda Kurulu (London Food Board) ve Büyük Londra Otoritesi (Greater London Authority)
Ana odak alanları/ temel ilkeler	İş desteği ve ekonomik kalkınma, araştırma, Rotterdam'ı Avrupa'nın lojistik gıda merkezi haline getirme	Kırsalda yaşayanların haklarını güçlendirilmesi ve kırsal kültürün korunması	İklim değ., kentsel tarım, organik gıda, sürdürülebilir beslenme, sosyal entegrasyon, gıda bağımsızlığı.	Sağlıklı beslenme, Akdeniz beslenmesini teşvik, çocukluk çağı obezitesiyle mücadele, yeşil altyapı.	Sürdürülebilir, sağlıklı, çevre dostu, adil, kapsayıcı, karlı ve kaliteli gıda
Gıda politikaları oluşturulma sürecinde yer alan paydaşlar	Şirketler, KOBİ'ler, araştırmacılar Çiftçiler, tüketiciler ve STK'lar.	Belediyeler, üniversite, KOBİ'ler	Çiftçiler, göçmenler, okullar, STK'lar, araştırmacılar ve üniversiteler.	Okullar, yerel üreticiler, göçmenler, yemek servisi sağlayan özel kuruluşlar.	Londra Gıda Kurulu; 17 kişilik, çeşitli sektörlerden temsilcilerden oluşan üyeler

Şekil 1. Farklı şehirlerde gıda stratejileri kapsam ve oluşturulma süreçleri.

3.2. İstanbul Gıda Strateji Belgesi

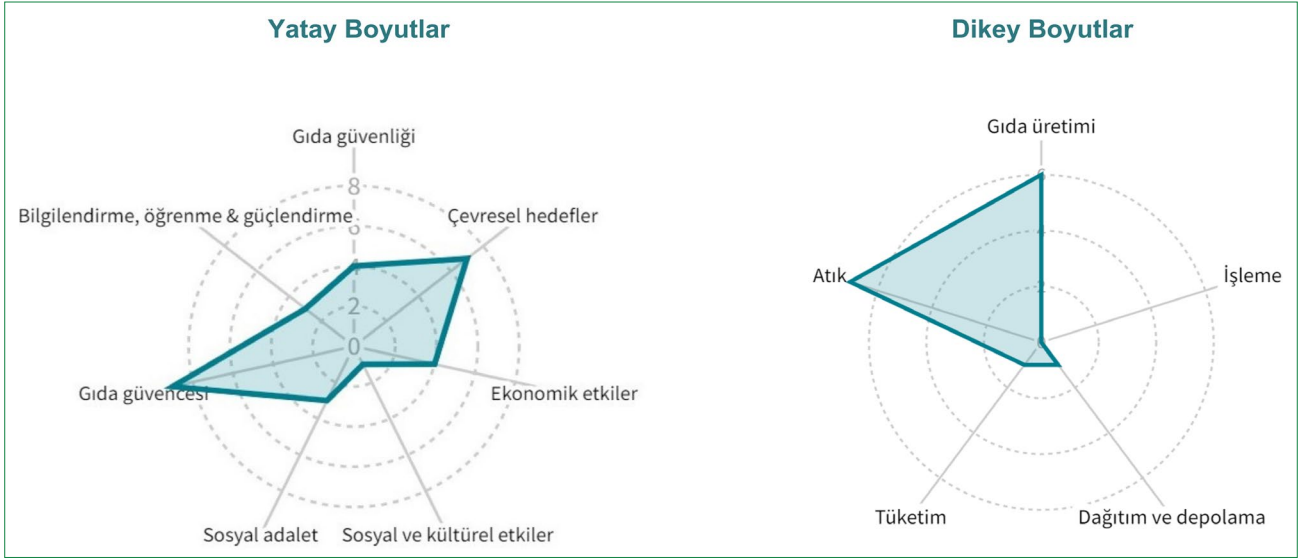
İstanbul'un barındırdığı nüfus ve halihazırdaki nüfus artış hızı, kentsel mekâna ilişkin sorunları, küresel iklim değişikliği, deprem ve benzeri doğal afetler karşısındaki kırılganlığı, yerel yönetimi kentin gıda sistemini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve doğa dostu bir dönüşüme hazırlama ve bir gıda strateji belgesi hazırlama gayreti içerisine sokmuştur. İstanbul Gıda Strateji Belgesi ekonomik, sosyal ve ekolojik öncelikleri göz önüne alan, herkes için sağlıklı ve iyi gıdaya erişimi sağlayan bir gıda sistemine geçişi amaçlamakta ve bunun için de sağlık, eğitim, çevre, adalet, insan hakları, sosyal ve ekonomik kalkınma politikalarını birlikte değerlendirmektedir (İGSB, 2021).

2021 yılı, Eylül ayında yayımlanan belge, İstanbul'un gıda sistemine ilişkin sorunlarına yönelik kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri içeren, kapsayıcı ve entegre bir çözüm yaratma amacıyla oluşturulmuştur. İGSB, belgede belirtildiği üzere bütüncül bir yaklaşım ile geliştirilmiş ve gıda sisteminin yatay ve dikey boyutlarını göz önünde bulundurarak oluşturulmuştur. Gıda güvencesinin ve besleyici gıdaya erişiminin sağlanması, tarım arazilerinin yok olması ve mevcut alanların yapılaşma baskısı

altına girmesi, tarımsal üretimdeki yüksek enerji tüketimi, tatlı su kaynaklarının korunması, tarım ve gıda sisteminin neden olduğu emisyonlar ve buna bağlı olarak iklim krizinin şiddetlenmesi, gıda kayıp ve atıklarının azaltılması, İstanbul'un içerisinde bulunduğu deprem riski ve afet durumunda gıda ve su temininin sağlanması ve İstanbul'un sahip olduğu gastronomi tarihi ve tarımsal mirasın devamlılığının sağlanması İstanbul Gıda Strateji Belgesi'nin oluşturulma motivasyonunu oluşturmuştur.

İGSB'de "Adil, Güvenli, Dirençli, Onarıcı, Döngüsel ve Doğa Dostu" ilkeleri esas alınarak, herkesin gıdaya erişimini mümkün kılan bir gıda sistemi oluşturma amacı bulunmaktadır. Belirlenen bu beş ilke ile ifade etmek istenen şunlardır:

- **Adil:** Gıda üretimi ve temininden geçimini sağlayan insanların emeklerinin karşılığını adil bir şekilde alacağı, haksız rekabet, haksız kazanç, karaborsa, gıda sahtekarlığı ve sömürüyü önleyen, güvenilir ve besleyici gıdalara erişimi temel bir insan hakkı olarak kabul eden bir sistem.
- **Güvenli:** Doğa ve insan sağlığı için risk oluşturmayan yöntemlerle üretilen, fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik ve parazitik etkenler yönünden sorun taşımayan, sağlık açısından uygun ve güvenilir gıdalar.

Şekil 2. İGSB'de belirtilen hedeflerin gıda sisteminin yatay ve dikey boyutlarında dağılımı.

İGSB: İstanbul Gıda Strateji Belgesi.

- **Dirençli:** İstanbul'un gıda sisteminin doğal afetler, salgınlar, ekonomik krizler ve iklim değişikliği gibi faktörlerden kaynaklanabilecek zayıflıklara karşı hazırlıklı ve dayanıklı olması.
- **Onarıcı:** Mevcut üretkenlik anlayışının neden olduğu tahribatın devam etmesi yerine, öncelikle kısa vadede mevcut zararların onarılması, orta ve uzun vadede ise doğa ve insan dostu bilgi ve teknolojilerle donatılmış yeni bir gıda sisteminin oluşturulması.
- **Döngüsel ve doğa dostu:** Alternatif enerji kaynaklarının kullanımını teşvik ederek agroekolojik yöntemleri tercih eden küçük ve orta ölçekli aile işletmeleri, imalatçı firmalar, kooperatifler, üretici ve tüketici birliklerini destekleyen doğayla uyumlu ve döngüsel bir gıda sistemi.

Bu belirtilen beş ilke ile ilişkili olarak sekiz temel odak alan belirlenmiştir, bunlar:

- İstanbul'un kırsal bölgelerini ve üreticilerini korumak
- Açlıkla mücadele gıdaya erişim, sosyal güvence ve adalet,
- Sağlıklı gıda ve beslenme politikaları
- Gıda güvenliğini sağlamak,
- Su güvenliğini sağlamak,
- İklim krizi ve doğa dostu-istikrarlı tarım,
- Gıda atık, israf ve kayıplarının önlenmesi,
- İstanbul'u afetlere dirençli kılmak ve krizleri yönetmek olarak belgede yer almaktadır (İGSB, 2021).

3.3. Bulgular

3.3.1. Bütüncül Yaklaşım

Çalışmanın birinci adımını oluşturan bütüncül yaklaşım ile ilişkili olarak belge taranmış ve belirtilen 8 odak altındaki 46 hedefin gıda sisteminin yatay ve dikey boyutunda hangi başlıklarla ilişkili olduğu Şekil 2'de verilmiştir.

Gıda sisteminin yatay boyutları üzerinden bakıldığında çevresel hedefler ve gıda güvençesinin sağlanmasına yönelik hedeflerin öne çıktığı görülmektedir. Ekonomik hedefler ise yerel üreticilerin girdiler yoluyla desteklenmesi, üreticilerin katma değerli ürünlere yönlendirilmesi ve bu üreticilerin pazarlara erişiminin kolaylaştırılması şeklinde geliştirilmiştir. Gıda ekonomisi ile ilgili hedefler salt gıda üretimi üzerinden belirlenmiş olup, gıda (gıda sanayisi, yiyecek hizmeti faaliyetleri vb. gibi) ile ilişkili diğer faaliyetler değerlendirilmemiştir. Gıda güvenliğine ilişkin olarak ise denetleme mekanizmalarının artırılması ve sağlıksız gıdaya erişimi azaltacak uygulamaların azaltılması hedefi öne çıkmaktadır. Gıda güvenliği ile ilişkili olarak ortaya konan bir başka hedef olan "Beslenme ve Gıda Güvenliği Okulu'nun açılması" ise bilgilendirme, öğrenme & güçlendirme başlığında değerlendirilmiştir. Bilgilendirme, öğrenme & güçlenme ile ilişkili olarak hedeflenen ekonomik ve agroekolojik dönüşümün sağlanmasında üreticilere yönelik eğitimlerin ve programlara ilişkin eksiklikler göze çarpmaktadır. Çevresel hedefler ise tarımsal üretimde agroekolojik bir dönüşüm gagesine işaret etmektedir. Özellikle kaynakların kullanımında verimliliğin artırılması ve kirlenici kaynakların azaltılması hedefleri öne çıkmaktadır. Bu başlıkta, kısa gıda tedarik zinciri vurgusu olmasına rağmen uzak mesafeden tedarigi sağlanan gıdalar için tedarik zincirlerinin ve gıdanın kat ettiği mesafenin kısaltılması konusuna yer verilmemesi eksiklik olarak tespit edilmiştir. Sosyal ve kültürel etkiler başlığında, kırsal envanter oluşturulması hedefi belirlenmiştir. Bu başlığın içerisine aldığı kentte tüketilen gıdaların çeşitliliği, göçmenlerin gıda tercih ve ihtiyaçlarına yer verilmemiş olması ve İstanbul'un kültürel çeşitliliğini göz ardı etmesi açısından eksik bulunmuştur. İstanbul'un barındırdığı kayıtlı ve kayıtsız mülteci, göçmen ve diğer yabancı nüfusun tüketim tercih ve ihtiyaçlarının dikkate alınması önemlidir. Sosyal adalete ilişkin hedeflerde ise tarım

ve gıda sistemi içerisindeki yalnızca tarım işçilerine yer verilmiş olması gıda sistemi içerisindeki diğer faaliyetlerde çalışan işçileri (depolama, işleme, nakliye vb.) göz ardı etmesi açısından eksik bulunmuştur. Gıda güvencesi başlığı ile ilişkili olarak belirlenen hedeflerde ise afet ve acil durumlarda gıda güvencesinin ve tedarik zincirinin sağlanması konusuna ağırlık verilmiştir. İstanbul'da yaşayan mültecilerin gıda güvencesinin sağlanması dikkate alınmış olmakla birlikte bu nüfusun "kültürel olarak uygun gıda" ya² erişimini sağlamaya yönelik stratejilere yer verilmemiştir. Yine bu başlıkta herkes için gıda güvencesinin sağlanmasında sosyal yardım (halk ekmeği, halk süt gibi) kapasitelerinin artırılması hedefi yer almaktadır. Son olarak bilgilendirme, öğrenme ve güçlendirme hedeflerinde ise toplum için gıda güvenliği farkındalığı ve gıda okur yazarlığının artırılması hedefi mevcut iken, üreticilere yönelik benzer programların bulunmaması eksiklik olarak tespit edilmiştir.

Gıda sisteminin dikey boyutları üzerinden bakıldığında ise belgede belirtilen hedeflerin ağırlıklı olarak gıda üretimi ve atık yönetimine ilişkin olduğu göze çarpmaktadır. Gıda üretiminde ise kırsal alanların korunması ve çeşitli üretim faaliyetlerinin desteklenmesi yoluyla mevcut üretimin artırılmasına yönelik hedefler ortaya konmuştur. Gıdanın işlenmesine yönelik herhangi bir hedefin bulunmaması, işleme sürecinde kullanılan girdiler ve elde edilen çıktılar ve bunların yerel ekonomiye katkılarına yönelik herhangi bir hedef ortaya konulmaması açısından göze çarpan ilk eksikliktir. Dağıtım ve depolama konusunda yalnızca pazar altyapı desteği sağlama hedefi bu başlığın içerisinde aldığı perakende ve diğer dağıtım yapıları, kısa gıda tedarik zincirleri, sürdürülebilir taşımacılık, depolama teknolojileri gibi konunun diğer bileşenlerini dışarıda tutmaktadır. Pazarlar için altyapı desteğinin sağlanmasına ek olarak dağıtım ve depolamaya ilişkin üretilecek lojistik planlama ve sürdürülebilir taşımacılık stratejilerinin (örneğin elektrikli araçlar) eksikliği göze çarpmaktadır. Tedarik zincirlerinin ve gıdanın kat ettiği mesafenin kısaltılması konusu "Kent Tarımı ve Kent Bostanları" başlığı altında İstanbul'da üretilen ürünler için dikkate alınmış durumda iken, tedariği başka kentlerden sağlanan gıdalar için bu duruma ilişkin bir hedef bulunmamaktadır. Her ne kadar belgede yer verilirse de yapılan görüşmelerde ise gıda tedarikinde bölgesel iş birliğine yönelik uzun dönemli hedeflerin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tüketim başlığında ise konuya yalnızca doğrudan satış marketleri ve mahalle lokantaları üzerinden yaklaşmıştır. Tüketime ilişkin diğer bir önemli konu olan tüm sosyoekonomik sınıflar için gıdanın satın alınabilirliği konusu dolaylı olarak gıda güvencesi başlığı hedeflerinde "Açlık ve yetersiz beslenme sorunları yaşayan kesimlere destek sağlanması" şeklinde ortaya konmuştur. Gıda tüketiminin kentteki tüm gıda tüketim biçimlerine işaret etmesi nedeniyle yiyecek hizmeti faaliyetlerine yer verilmemiş olması eksiklik olarak tespit edilmiştir. Atık konusu ise genel itibarıyla gıda kayıplarının

azaltılması odağında ele alınmıştır. Atık konusu İGSB'de etrafıca ele alınan ve çeşitli hedeflerin ortaya konduğu başlıklardan birisi olmakla birlikte organik atıkların işlenerek yenilenebilir enerji kaynağı olarak kullanımına yer verilmemiştir.

Belgenin Hazırlık Süreci ve Katılım

Yapılan görüşmelerde:

- İstanbul Gıda Strateji Belgesi'nin ortaya çıkış ve hazırlık süreci,
- Belgenin hazırlanma sürecinde yer alan kişi ve kurumlar,
- Kurum içerisinde gıda ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili diğer birimler ile iş birliği ve uyum konusunda bilgi edinilmiştir.

İstanbul Planlama Ajansı, Tarım ve Gıda Politikaları uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre İGSB, dünyadaki çeşitli gıda strateji belge örnekleri dikkate alınarak, İstanbul'un gıda sorunsalına yönelik kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri olan, kapsayıcı ve entegre bir çözüm yaratılmak amacıyla, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Tarım Politikaları Danışmanı eşgüdümünde, gıda alanında çalışmakta olan gıda hukuku araştırmacısı, sosyolog ve gıda mühendisinden oluşan üç akademisyen ve İstanbul Planlama Ajansı, Tarım ve Gıda politikaları uzmanlarının desteği ile hazırlanmıştır. Belgeyi hazırlayan kurum olan İstanbul Planlama Ajansı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet göstermekte olup küresel sistem içerisinde İstanbul'un rolünü, vizyonunu, gideceği yönü belirlemek ve İstanbul'un gerçek sorunlarına bilimsel, akılcı ve kalıcı çözümler üretmek amacıyla kurulmuştur (İPA, 2022). Belgenin oluşturulmasına 2020 yılı, Aralık ayında başlanmış olup, Nisan 2021'de tamamlanarak, içerisinde akademisyen, gazeteci ve STK'ların da olduğu yaklaşık 12-15 kişilik bir grupta paylaşılmış, belgeye dair görüşler alınmış ve metinde düzeltmeler yapılmıştır. Düzeltmelerin ardından 2021 yılı, Eylül ayı sonunda belgenin lansmanı yapılmıştır. Belge ilan edildiği tarihten itibaren kamuoyu görüşlerine açılmış, görüşler toplanmaya başlanmış ve bu süreç devam etmektedir. Zaman planı net olmamakla birlikte belgenin görüşler alındıktan sonra nihai hale getirilmesi ve deklare edilmesi planlanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgularda belgenin oluşturulma sürecinde farklı paydaşların katılımı konusunda kurum içinde yalnızca gıda ile doğrudan ilişkili departmanlarla iş birliği yapıldığı belirtilmiştir. Diğer yandan bu gıda strateji belgesinin, İstanbul'un uzun vadeli gelecek tasarısı olan Vizyon 2050 Strateji Belgesi'ne altlık oluşturması beklendiği uzmanlarca ifade edilmiştir. İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi, İstanbul'un 2050 yılı vizyonunu ve temel politikalarını hayata geçirmek üzere, 7 tema altındaki toplam 38 amaç ve 246 hedef olarak tanımlanmaktadır. İGSB'de belirtilen hedeflerin de bu vizyondaki uygun tema ve amaçlarda belirtilen 246 hedef tarafından kapsanacağı uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Diğer yandan belgenin oluşturul-

² Kültürel olarak uygun gıda, kültürel bir çerçevede gıdanın hazırlanması ve tüketimi etrafındaki pratikleri içerisine almakta ve farklı toplumların farklı beğeni ve ihtiyaçlarını olduğunu kabul etmektedir. Kavram, tüm insanlar için gıda güvencesi hedefine yönelik olarak kültürel olarak uygun gıdaların çeşitliliğini programlara dahil etmenin önemini vurgulamaktadır.

ması sürecinde gıdanın dolaylı olarak ilişkili olduğu kurum içi departmanlar (Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü, Afet Koordinasyon Merkezi Şube Müdürlüğü, Sağlık ve Hıfzıssıhha Şube Müdürlüğü, Kentsel Ekolojik Sistemler Şube Müdürlüğü vb.) ve yine kurum dışı paydaşların (özel sektör, stk'lar, meslek odaları gibi) süreçte yer almaması eksiklik olarak tespit edilmiştir. Belgede henüz eylem planları, izleme / değerlendirme kriterleri ve bütçeler belirlenmemiş olup bunların Vizyon 2050 eylem planları ile belirleneceği ifade edilmiştir.

3.4. Değerlendirme

İGSB'de gıda sisteminin yatay ve dikey boyutlarının dikkate alındığı ve bütüncül bir yaklaşım ortaya konduğu görülmektedir. İGSB bütüncül yaklaşım esas alınarak geliştirilen bir belge olmasına karşılık, yatay ve dikey boyutlarla ilişkili olarak belirtilen hedeflerde kimi konuların göz ardı edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada belgenin sözü edilen eksiklikler ve göz ardı edilen konular bağlamında genişletilmesi, hedeflenen bütüncül yaklaşımın hayata geçirilmesinde önemli olacaktır. Örneğin İstanbul'da faaliyet göstermekte olan 8009 adet gıda ve içecek sanayi işletmesi olması (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020) gıdanın işlenmesine yönelik hedeflere yer verilmemiş olmasını önemli bir eksiklik haline getirmektedir. Bu işletmelerin ar-ge stratejileri ve bunların kent ekonomisine sağlayacağı katkı, verimlilik ve yenilikçilik stratejileri, atık yönetimi stratejileri ve gıda üretim stratejileri İstanbul'un ekonomik yapısı, çevresel durumu ve halk sağlığı üzerindeki etkileri nedeniyle önem arz etmektedir. Benzer şekilde tüketim başlığında yiyecek hizmetleri ekonomisi ve pratiklerinin değerlendirilmesi önemlidir. İstanbul'un turizm ekonomisi açısından da önem arz eden bu konu, kentin turizm vizyonu açısından da dikkate alınması gereken bir husustur. Diğer yandan, gıda sistemi içerisinde tanımlanan yatay ve dikey bileşenlerin yalnızca kendi içerisinde değil ilişkili oldukları faaliyetler itibarıyla birlikte ele alınması önemlidir. Örneğin gıda atıklarına ilişkin pek çok hedef bulunmakla birlikte, gıda sistemi içerisindeki diğer faaliyetlerin neden olduğu atık ve kayıpların tespiti de önemlidir. Özellikle bitkisel gıda konusunda işleme ve paketlemedeki teknik sebeplerden kaynaklanan verimsizlik, kayıp ve atıkların ortaya çıkmasındaki önemli nedenlerden birisidir (Buzby & Hyman, 2012). Bu noktada atık başlığında belirtilmiş olan "Belirlenecek ürünlerde gıda kayıplarının araştırılması" hedefinin hayata geçirilmesinde gıdanın işleme ve paketleme sürecine de bakmak önemli olacaktır. Bu da literatürde sıkça altının çizildiği üzere gıda planlamasının bütüncül şekilde ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bütüncül yaklaşım ise gerek yerel yönetimin kendi içerisindeki koordinasyonu ve uyumu, gerekse dış paydaşlarla olan iş birliği ve uyum ile mümkün olacaktır. Bu noktada İGSB için bu yönetim mekanizmalarının yokluğu göze çarpmaktadır. Belgenin oluşturulma süreci ve farklı paydaşların katılımına bakıldığında kurum içinde yalnızca

gıda ile doğrudan ilişkili departmanlarla iş birliği yapılmış, doğrudan ilgili olmayan departmanlar³ ve dış paydaşlar ise sürecin dışında kalmıştır. Dış paydaşların sürecin dışında bırakılması, yerel yönetimin konuya salt kendi yetki alanı üzerinden yaklaştığını göstermektedir, bu da kentsel gıda sistemi içerisindeki hareket ve etki alanını sınırlı hale getirmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, kentsel gıda stratejilerinin kent gündeminde ortaya çıkışına değinilmiş ve gıdanın ilişkili olduğu halk sağlığı, çevre güvenliği, ekonomik kalkınma gibi problemlerin çözümünde bu stratejilerin önemine vurgu yapılmıştır. Kentsel gıda planlaması ve politikaları ile kentsel alanlarda sürdürülebilir gıda sistemlerinin oluşturulmasına yönelik plan ve politikalar dünyadaki farklı kentlerdeki süreçlerle örneklenmiştir. Ardından bu çalışmanın konusu olan İstanbul Gıda Strateji Belgesi'nin değerlendirmesi yapılmıştır.

İGSB, Türkiye'de ilk kez bir yerel yönetim tarafından, tarım ve gıda konusunda bütüncül bir yaklaşım ile hazırlanan ilk strateji belgesi olması nedeniyle önemli bir girişimdir. Önceki yıllarda da gıda konusu yerel yönetimlerin gündeminde yer almakla birlikte daha çok stratejik planlarda dar bir bakış açısı ile ele alınmış ve kısıtlı konulara vurgu yapan, bütüncül şekilde değerlendirilmemiş strateji ve faaliyetleri (fide desteği, seracılık faaliyetleri, sulama tesislerinin yapımı, üretici eğitimleri vb) içerisinde barındıran şekilde yer almıştır. İGSB ile ilk kez tarım ve gıda konusu daha geniş bir çerçeveden ele alınmış ve yazılı bir belge aracılığıyla taahhütlerde bulunulmuştur. İGSB bütüncül bir yaklaşımla geliştirilen bir belge olmakla birlikte kimi konulara yer verilmemiş ve eksik bulunmuştur. Belgenin hazırlık sürecinin ise yalnızca gıda ile doğrudan ilişkili departmanlarla iş birliği yapılmış olması ve diğer paydaşlar için gerekli katılım araçlarının oluşturulmamış olması bir diğer eksiklik olarak ortaya çıkmıştır. Gıda sistemi yapısal ve uzun erimli çözümler gerektirmektedir, dolayısıyla gıda ve ilişkili tüm sektörlerde faaliyet gösteren kamu, özel, sektör, sivil toplum aktörleri ile etkili bir iş birliğinin sağlanmasında gerekli katılım araçlarının / platformlarının oluşturulması, geliştirilecek gıda program ve politikalarının kapsayıcı ve sürdürülebilir olması açısından önemlidir (Tefft vd., 2020; Koç, 2020). Diğer yandan gıdaya ilişkin stratejilerin, İstanbul'un uzun vadeli ve çok boyutlu kalkınma dinamiklerine bütüncül bakan stratejik planı Vizyon 2050'ye altlık oluşturması ve bu vizyondaki belirlenen temalar altında bütüncül şekilde birlikte ele alınıyor olması kentsel gıda sistemi içerisindeki konu başlıklarının uyumlu hale getirilmesi açısından olumlu bulunmuştur.

Özetle, İGSB'de belirtilen hedeflere ulaşılmasında öncelikle verilerle durum tespiti yapılması ve çıkan sonuçlar doğrultusunda yere özgü ihtiyaçlara ve potansiyellere yönelik ey-

³ Gıda sistemi faaliyetlerinden ayrı olarak gıda sisteminin çıktıları ile ilişkili departmanlar kastedilmektedir. Örneğin; gıda sisteminin neden olduğu çevresel tahribat ile ilgili olarak Çevre Koruma Şube Müdürlüğü, gıda atıkları ile ilişkili olarak Atık Yönetimi Müdürlüğü gibi.

lemlerin harekete geçirilmesi ve yatayda ve dikeyde yönetim mekanizmalarının hassasiyetle yürütülmesi ve katılım araçlarının oluşturulması kritiktir. Diğer yandan Pothukuchi ve Kaufman (1999), Cohen ve Ilieva'nın (2019) altını çizdiği üzere kentsel gıda stratejileri gıdayı yalnızca kendi içerisinde değil, dolaylı olarak bağlı olduğu diğer faaliyetleri ve konuları da (örneğin; uygun fiyatlı toplu taşımaya erişim, uygun fiyatlı konuta erişim ve barınma maliyetlerin sağlanabilmesi, sağlık hizmetlerine erişim gibi) kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Bu da kentsel sistemin diğer boyutlarının da göz önünde bulundurulması anlamına gelmektedir.

Gıda meselesi, farklı aktörler (üreticiler, tüketiciler, GDO üreticileri, gıda aktivistleri, perakendeciler vb.) arasındaki çatışma nedeniyle çözülmesi zor ve problemleri bir konudur (Pierre & Peter, 2014). Farklı aktör gruplarının yanı sıra, gıdanın iklim değişikliği, nüfus, doğal kaynakların kullanımı ve sürdürülebilirliği gibi birçok konunun içine gömülü oluşu bu problemi daha da karmaşık hale getirmektedir. Konunun bu karmaşık yapısı zorlayıcı olsa da yerel yönetimlerin bu alanda izleyeceği politikalar için engel değildir. İstanbul'da ilk kez yerel yönetim tarafından bir gıda strateji belgesinin hazırlanıyor oluşu, sözü edilen eksikliklere rağmen umut vaat edicidir. İGSB, Türkiye'de bir yerel yönetim tarafından hazırlanmış ilk kentsel gıda strateji belgesi olarak önemli bir kapıyı aralamıştır. Son dönemdeki Karşıyaka, Nilüfer örnekleri ile Türkiye'de kentsel gıda planlaması ve kentsel gıda strateji dokümanları yerel yönetimlerin gündeminde daha sık şekilde yer aldığı görülmekte ve bu da gelecek çalışmalarda karşılaştırmalı değerlendirmeler yapmak üzere fırsatlar yaratmaktadır.

Kaynaklar

- Alberti, M. (2008). *Advances in Urban Ecology: Integrating Humans and Ecological Processes in Urban Ecosystems*. (2008th ed.). Springer
- APA Policy Guide on Community and Regional Food Planning. (2007). Retrieved from <https://www.planning.org/policy/guides/adopted/food.htm>.
- Leib, E. B. (2013). All (Food) Politics is Local: Increasing Food Access Through Local Government Action. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2339261>.
- Buzby, J. C., & Hyman, J. D. (2012). Total and per capita value of food loss in the United States. *Food Policy*, 37(5), 561–570. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2012.06.002>.
- Candel, J. J. L., & Pereira, L. (2017). Towards integrated food policy: Main challenges and steps ahead. *Environmental Science & Policy*, 73, 89–92. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2017.04.010>.
- Cohen, N., & Ilieva, R. T. (2021). Expanding the boundaries of food policy: The turn to equity in New York City. *Food Policy*, 103, 102012. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2020.102012>.
- Cohen, N. (2021). Roles of Cities in Creating Healthful Food Systems. *Annual Review of Public Health*, 43(1). <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-052220-021059>.
- Cretella, A. (2015). Beyond the Alternative Complex. *The London Urban Food Strategy and Neoliberal Governance. MéTropoles*, (17). <https://doi.org/10.4000/metropoles.5147>.
- Debru, J., & Brand, C. (2019). Theoretical Approaches for Effective Sustainable Urban Food Policymaking. In *Urban agriculture* (pp. 75–105). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13958-2_4.
- Dahlberg, K. A. (1994). A transition from agriculture to regenerative food systems. *Futures*, 26(2), 170–179. [https://doi.org/10.1016/0016-3287\(94\)90106-6](https://doi.org/10.1016/0016-3287(94)90106-6).
- Doernberg, A., Horn, P., Zasada, I., & Piore, A. (2019). Urban food policies in German city regions: An overview of key players and policy instruments. *Food Policy*, 89, 101782. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2019.101782>.
- Food Forward NYC: A 10-Year Food Policy Plan. (2022, September). https://www.nyc.gov/assets/foodpolicy/downloads/pdf/NYC_Food-Report_18_CB_interactive.pdf.
- ICLEI (2021). 5 strategic areas for urban food systems transformation.. Retrieved from https://africa.iclei.org/posters_infographics/5-strategic-areas-for-urban-food-systems-transformation/
- Ilieva, R. T. (2016). *Urban Food Planning: Seeds of Transition in the Global North*. Routledge.
- Ilieva, R. T. (2017). Urban Food Systems Strategies: A Promising Tool for Implementing the SDGs in Practice. *Sustainability*, 9(10), 1707. <https://doi.org/10.3390/su9101707>.
- Koç, M. (2020). Gıda Krizi, Gıda Politikaları Ve Yönetişim Mekanizmaları [E-book]. In *Tarım ve Gıda Etiği Derneği Korona Günleri Sanal Konferansları: Sunum Metinleri* (pp. 23–26). Tarım ve Gıda Etiği Derneği.
- Lang, T., Barling, D., & Caraher, M. (2009). *Food Policy: Integrating Health, Environment and Society*. Oxford University Press, USA.
- MacRae, R. (2011). A Joined-Up Food Policy for Canada. *Journal of Hunger & Environmental Nutrition*, 6(4), 424–457. <https://doi.org/10.1080/19320248.2011.627297>.
- Mansfield, B., & Mendes, W. B. (2013). Municipal Food Strategies and Integrated Approaches to Urban Agriculture: Exploring Three Cases from the Global North. *International Planning Studies*, 18(1), 37–60. <https://doi.org/10.1080/13563475.2013.750942>.
- Mendes, W. B. (2008). Implementing Social and Environmental Policies in Cities: The Case of Food Policy in Vancouver, Canada. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 942–967. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00814.x>.

- Moragues, A., Morgan, K., Moschitz, H., Neimane, I., Nilsson, H., Pinto, M., Rohrer, H., Ruiz, R., Thuswald, M., Tisenkopfs, T. Ve Halliday, J. (2013) *Urban Food Strategies: The Rough Guide To Sustainable Food Systems*. https://orgprints.org/id/eprint/28860/1/foodlinksUrban_food_strategies.pdf.
- Morgan, K. (2009). Feeding the City: The Challenge of Urban Food Planning. *International Planning Studies*, 14(4), 341–348. <https://doi.org/10.1080/13563471003642852>.
- Morgan, K., & Sonnino, R. (2010). The urban foodscape: world cities and the new food equation. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3(2), 209–224. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsq007>.
- Morgan, K. (2015). Nourishing the city: The rise of the urban food question in the Global North. *Urban Studies*, 52(8), 1379–1394. <https://doi.org/10.1177/0042098014534902>.
- Mouget, L. J. A. (2000). *Urban agriculture: Definition, presence, potentials and policy challenges* (Cities feeding people series, report 31). International Development Research Centre (IDRC): Ottawa.
- Peters, B. G., & Pierre, J. (2014). Food Policy as a Wicked Problem: Contending with Multiple Demands and Actors. *World Food Policy*, 1(1), 4–11. <https://doi.org/10.18278/wfp.1.1.1>.
- Pothukuchi, K., & Kaufman, J. L. (1999). Placing the food system on the urban agenda: The role of municipal institutions in food systems planning. *Agriculture and Human Values*, 16, 213–224.
- Pothukuchi, K., & Kaufman, J. L. (2000). The Food System. *Journal of the American Planning Association*, 66(2), 113–124. <https://doi.org/10.1080/01944360008976093>.
- Sonnino, R. (2009). Feeding the City: Towards a New Research and Planning Agenda. *International Planning Studies*, 14(4), 425–435. <https://doi.org/10.1080/13563471003642795>.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). *Gıda ve İçecek Sektörü Raporu: Sektörel Raporlar ve Analizler Serisi*. Ankara.
- Sonnino, R. (2014). The new geography of food security: exploring the potential of urban food strategies. *The Geographical Journal*, 182(2), 190–200. <https://doi.org/10.1111/geoj.12129>.
- Rocha, C. (2001) *Urban Food Security Policy: The Case of Belo Horizonte, Brazil*, *Journal for the Study of Food and Society*, 5:1, 36-47, DOI: 10.2752/152897901786732735.
- Steel, C. (2008). *Hungry City: How Food Shapes Our Lives*. Vintage Digital.
- Taguchi, M. & Santini, G. (2019). Urban agriculture in the Global North & South: a perspective from FAO. *DOAJ: Directory of Open Access Journals - DOAJ*. <https://doaj.org/article/a6f04070964a44cdbfae9e5b8c854c5>.
- Tefft, J., Jonasova, M., Zhang, F. and Zhang, Y. 2020. *Urban food systems governance – Current context and future opportunities*. Rome, FAO and The World Bank.
- Öcal, G., Erkut, G. (2019). Kent Hakkı ve Katılımcılık Bağlamında Kendin Yap Kentleşme: Roma Bostanı Örneği. *Journal of Planning*. <https://doi.org/10.14744/planlama.2019.29046>.
- Wekerle, G. R. (2004). Food Justice Movements. *Journal of Planning Education and Research*, 23(4), 378–386. <https://doi.org/10.1177/0739456x04264886>.
- Wiskerke, J. S., & Viljoen, A. (2012). Chapter 1: Sustainable urban food provisioning: challenges for scientists, policymakers, planners and designers. *Sustainable Food Planning: Evolving Theory and Practice*, 19–36. https://doi.org/10.3920/978-90-8686-187-3_